dr Agnieszka Filipek
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny

ZNACZENIE KULTURY BEZPIECZEŃSTWA DLA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO NA PODSTAWIE BADAŃ SYSTEMU ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO[1]

Bezpieczeństwo narodowe to jedna z podstawowych wartości jego obywateli. Bez zapewnienia bezpieczeństwa trudno jest ludziom żyć w sposób zgodny z ich naturą. Znaczenie zaspokojenia tej potrzeby zazwyczaj jednak doceniamy wówczas, gdy zaczyna jej brakować, pojawiają się jakiekolwiek zagrożenia, czy ewentualne trudności. To właśnie z powodu istnienia różnego rodzaju niebezpieczeństw, ludzie zaczęli tworzyć grupy i organizacje, których głównym celem była wspólnotowa likwidacja zagrożeń i obrona własności. Rolą państwa od zawsze jest troska o dobro mieszkańców i ich właściwe funkcjonowanie. Prawie do końca XX wieku zagrożenia bezpieczeństwa państwa były głównie upatrywane w militarnych atakach, czy wtargnięciach na terytorium innego kraju. Dziś wiemy, że oprócz aktualności tego rodzaju niebezpieczeństw, pojawiają się również i inne, nowe, zaskakujące bądź przewidywane. Różnorodność ich pochodzenia nie zwalnia jednak z przestrzegania zapisu w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który brzmi: *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*[2]. Jak wynika z powyższego zapisu, podstawowym zadaniem państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa jego obywatelom. Jest to również jeden z głównych celów istnienia wspólnoty państwowej. Dlatego też problematyka bezpieczeństwa, a w tym także bezpieczeństwa narodowego, jest płaszczyzną zainteresowań wielu badaczy zarówno w sferze teorii jak i praktyki.

Badania, zakrojone na szeroką skalę wokół problematyki bezpieczeństwa postrzeganego w sposób nowoczesny, sprzyjają pojawianiu się wielu nieco różniących się interpretacji i opisów definicyjnych tego zagadnienia. Trudno o definicję,

[1] Treści zawarte w niniejszym artykule odnoszą się do wybranych rezultatów badań przeprowadzonych w ramach projektu realizowanego w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa pt. „System Bezpieczeństwa Narodowego RP", finansowanego ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju na podstawie umowy Nr DOBR/0076/IDI/2012/03 z dnia 18.12.2012 r., kierownik naukowy: prof. zw. dr hab. inż. Waldemar Kitler. Raport SBN RP 1.5.

[2] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r*oku, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, art. 5.

która zadawalałaby wszystkich badaczy. Obowiązująca Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z roku 2007, także w sposób precyzyjny nie wyjaśnia tego pojęcia[3]. Sytuacja związana z brakiem jednej, obowiązującej definicji, jest także zapewne spowodowana zbyt krótko istniejącą w świecie nauki dyscypliną – nauki o bezpieczeństwie, która została powołana do życia przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów w 2011 roku.

Pomimo funkcjonowania różnych interpretacji tego pojęcia, dość często cytowanym wyjaśnieniem jest definicja pochodząca ze *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego.* Według autorów słownika *bezpieczeństwo narodowe to stan uzyskany w wyniku odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń*[4]. Charakterystyczną cechą tego wyjaśnienia jest podkreślenie, że bezpieczeństwo narodowe jest wyłącznie stanem. Nie wszyscy badacze mają taki pogląd. Na przykład definicja prezentowana przez E. Nowaka i M. Nowaka, podaje, że *bezpieczeństwo narodowe to stan i proces zapewniający funkcjonowanie (aktywność) państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiający przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukowanie ryzyka oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów*[5]. Dostrzeżenie przez autorów faktu, że bezpieczeństwo nie jest tylko jedną uchwyconą chwilą – stanem, jest przykładem pozytywnej ewolucji pojęcia, biorącym pod uwagę również dynamizm tej kategorii.

W roku 2012 ukazał się *Słownik terminów: bezpieczeństwo i dyplomacja,* w którym autorzy w oparciu o *Leksykon Pokoju* uzasadniają, że *bezpieczeństwo narodowe – to termin oznaczający poczucie pewności państwa w środowisku międzynarodowym, brak jego zagrożenia oraz ochronę przed zagrożeniem. W sensie ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, pewności przetrwania, stabilności i zadowolenia. Bezpieczeństwo, będąc naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, jest zarazem podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych; jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia*[6]. Powyższe wyjaśnienie, interpretując określenie bezpieczeństwa narodowego, w pewien sposób nawiązuje do pojęcia „bezpieczeństwo państwa". Jednak w literaturze można spotkać też odmienne opinie na ten temat. Na przykład W. Kitler, zauważa, że *utożsamianie bezpieczeństwa państwa z bezpieczeństwem narodowym, przy uwzględnieniu polskich rozwiązań prawnych i organizacyj-*

[3] *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2007*, file:///C:/Users/user/Downloads/SBN_RP%20(1).pdf (dostęp: 15.09.2014 r.).

[4] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* red. B. Balcerowicz, Wydanie czwarte, Warszawa 2002, s. 16.

[5] E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011, s. 164.

[6] *Bezpieczeństwo i dyplomacja. Słownik terminów*, red. J. Kunikowski, A. Turek, Warszawa 2012, s. 18.

nych, jest daleko idącym uproszczeniem, nawet jeśli dotyczy to państwa w pełni demokratycznego[7]. Wspomniany autor uważa: *Bezpieczeństwo narodowe to najważniejsza wartość, potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwały, wolny od zakłóceń byt i rozwój narodowy (państwa), w tym ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w dobra podlegające szczególnej ochronie*[8]. Z wyjaśnienia W. Kitlera wynika, że bezpieczeństwo jest procesem służącym rozwojowi, ochronie i obronie państwa i ludzi oraz środowiska przed zagrożeniami. Autor pisze: *w bezpieczeństwie narodowym zaś nie chodzi tylko o ochronę i obronę istnienia państwa jako takiego przed zagrożeniami, lecz także o pomyślny byt i rozwój oraz ochronę wartości bliskich poszczególnym członkom społeczności, które nawet bez istnienia państwa, mają znaczenie (jakość życia, solidarność społeczna, prawa człowieka, kultura, obyczaje, zwyczaje, tożsamość narodowa)*[9]. Ogólnie należy stwierdzić, na podstawie powyższej interpretacji, że pojęcie „bezpieczeństwo narodowe", jest określeniem bardzo szerokim. Mieści w sobie wiele ważnych aspektów życia społeczeństwa i państwa. Aby o wszystkie z nich można było się właściwie zatroszczyć, w kraju funkcjonuje System Bezpieczeństwa Narodowego. Jego poszczególne elementy mają przyporządkowaną określoną odpowiedzialność. Odzwierciedleniem takiej interpretacji pojęcia bezpieczeństwo narodowe jest również ujęcie autorstwa G. Sobolewskiego *[...] bezpieczeństwo narodowe to zdolność państwa i społeczeństwa do: podejmowania wyzwań, wykorzystywania szans, redukowania ryzyka oraz przeciwdziałania zagrożeniom*[10]. Użyte przez autora określenie „zdolność", w stosunku do podmiotu, jakim jest państwo, może być utożsamiane z pojęciami potencjał, siła bądź gotowość kraju do zrealizowania potrzebnych działań w celu uzyskania korzyści. Jak należy zatem interpretować termin „zdolność" w odniesieniu do społeczeństwa? Jaki wówczas może przybierać on sens? Co konkretnie będzie się kryło pod tym pojęciem?

Otóż można przyjąć tezę, że definicyjne określenie mówiące o zdolności społeczeństwa do: *podejmowania wyzwań, wykorzystywania szans, redukowania ryzyka oraz przeciwdziałania zagrożeniom*, jest w dużym stopniu skrótem myślowym zagadnienia kultura bezpieczeństwa. Już od kilkunastu lat problematyka kultury bezpieczeństwa jest przedmiotem zainteresowań badaczy z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Inicjatorem badania tego fenomenu w Uczelni był prof. dr hab. Marian Cieślarczyk. Aktualnie także jest on zaanga-

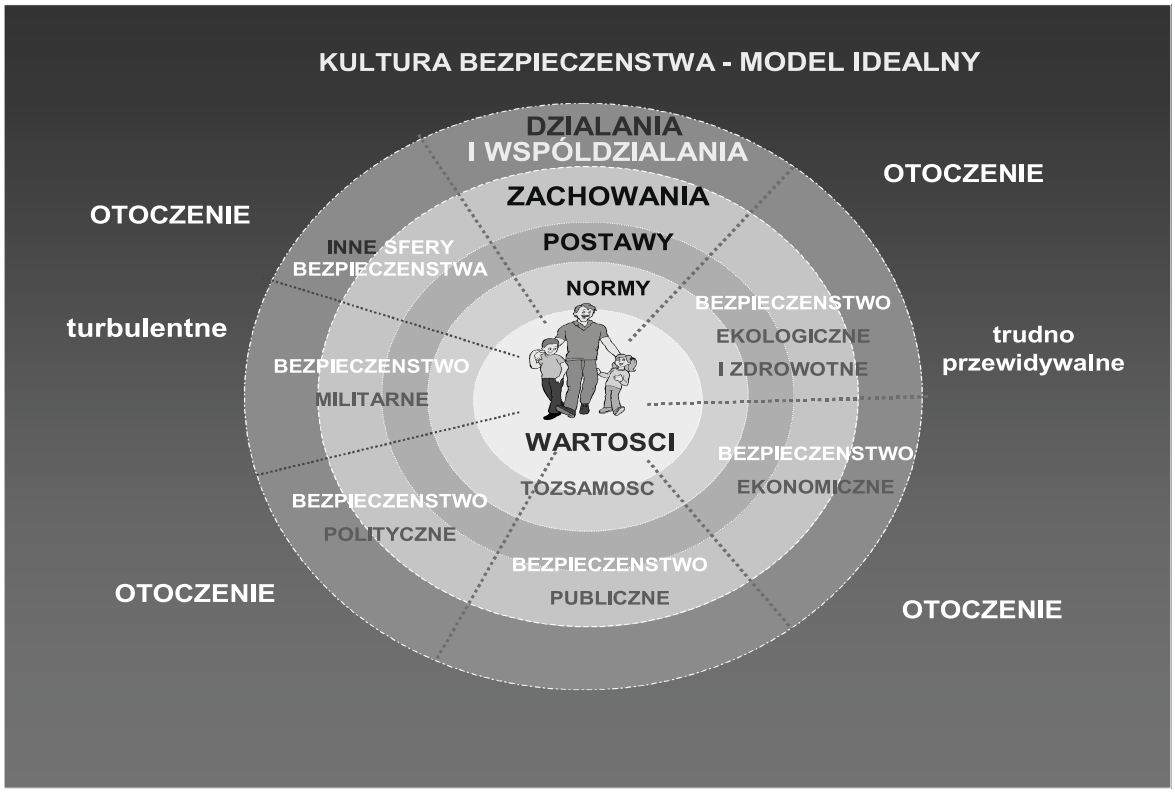
[7] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*. Warszawa 2011, s. 260.
[8] Ibidem, s. 31.
[9] Ibidem, s. 27.
[10] G. Sobolewski, *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Wybrane zagadnienia zarządzania kryzysowego*, red. G. Sobolewski, D. Majchrzak, Warszawa 2012, s. 17.

żowany w prace zarówno z zakresu teorii tego zagadnienia, jak i w działalność w sferze badań praktycznych.

Według M. Cieślarczyka *kultura bezpieczeństwa to wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań charakterystycznych dla danego podmiotu, wpływających na sposób postrzegania przez niego wyzwań, szans i (lub) zagrożeń w bliższym i dalszym otoczeniu, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim [...] oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania), w różny sposób przez ten podmiot „wyuczonych" i wyartykułowanych, w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych [...], a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności [...], służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tego podmiotu i osiąganiu przez niego najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i dla otoczenia*[11]. Akcentowane mocno, także w powyższym wyjaśnieniu, znaczenie sposobu postrzegania wyzwań dla bezpieczeństwa podmiotu, należy nieco dokładniej zinterpretować, aby pogląd w tej sprawie był wyraźny i zdecydowany. Według poglądów M. Cieślarczyka *[...] należy pamiętać, że z natury wyzwań wynika, iż wyzwanie odczytane właściwie i w odpowiednim czasie, może być dla danego podmiotu szansą, czyli możliwością osiągnięcia jakiegoś pozytywnie rozumianego efektu. Natomiast wyzwania odczytane niewłaściwie bądź podejmowane w nieodpowiednim czasie, mogą stać się dla danego podmiotu zagrożeniem, czyli szkodliwie oddziaływać na jego struktury*[12]. Można dalej poszukiwać odpowiedzi na pytanie, skąd czerpiemy umiejętności do właściwego bądź błędnego odczytywania i interpretowania pojawiających się różnego rodzaju wyzwań. Odpowiedź na to pytanie znajduje się w pierwszych słowach powyżej przytoczonej definicji kultury bezpieczeństwa. Tego typu kwalifikacje to efekt zakodowanych w nas „podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań", których uczymy się obserwując sposoby postępowania osób bliskich i wzory istniejące w otaczających nas środowiskach, w których wychowujemy się, a także czerpiemy je z bliższego i dalszego otoczenia, które również wpływa na nasz sposób myślenia o bezpieczeństwie, na nasze zachowania i działania. Powyższe założenia można przedstawić również w formie graficznej. Ukazuje je rysunek 1.

[11] M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 157.

[12] A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Siedlce 2008, s. 163.

Rys. 1. Podmiot i jego elementy kultury bezpieczeństwa w modelu idealnym (opracowanie: M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009, s. 160).

Wszystkie zaznaczone na rysunku aspekty życia człowieka, zaliczamy do podstawowych elementów kultury bezpieczeństwa. Znajomość i realizacja założeń tego od ponad dwudziestu lat opisywanego w świecie fenomenu[13], wydaje się istotną przesłanką pomocną w kształtowaniu ważnej potrzeby człowieka – bezpieczeństwa. Kultura bezpieczeństwa poszczególnych obywateli wpływa decydująco na możliwości społeczeństwa dotyczące: podejmowania wyzwań, wykorzystywania szans, redukowania ryzyka oraz na zdolności w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom, przyczyniając się w ten sposób korzystnie bądź mniej korzystnie do ogólnego kształtu bezpieczeństwu narodowego.

Tego typu przemyślenia wpłynęły na przygotowanie badań w ramach projektu, realizowanego w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa, w latach 2012-2014, na temat *System Bezpieczeństwa Narodowego RP*. Badania zostały opracowane na potrzeby realizacji zadania badawczego nr 1, na temat: *Ocena (diagnoza) formalno-prawnych podstaw i stanu organizacji bezpieczeństwa narodowego RP*

[13] P. Katzenstein (Ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics.* CUP:New York, 1996 (s. 8); N.F. Pidgeon (1991), Geller (1996) – http://republika.pl/rocie/stres/kultura.htm, http://www.stres.edu.pl/kultura.htm (dostęp: 15.09.2014 r.); R. Studenski, *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacji zagrożenia katastrofą lub kataklizmem*, [w:] *Człowiek w sytuacji zagrożenia. Kryzysy, katastrofy, kataklizmy*, red. K. Popiołek, Poznań 2001, s. 291; K. Malinowski (red.), *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech*, Poznań 2003; M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006.

w aspekcie spełniania funkcji jednolitego i zintegrowanego systemu organizacyjnego i funkcjonalnego, pod kierownictwem płk. dra hab. inż. Macieja Marszałka, dla podzadania badawczego nr 1.5. *Kultura bezpieczeństwa podmiotów jako element integrujący system bezpieczeństwa narodowego oraz regulujący jego funkcjonowanie i rozwój,* pod moim kierownictwem. Przystępując do prac badawczych przyjęliśmy założenie, że istnieje związek między poziomem kultury bezpieczeństwa i kultury prawnej różnych grup społecznych, a funkcjonowaniem Systemu Bezpieczeństwa Narodowego. Badaniami terenowymi objęto celowo wybrane elementy SBN. Skupiono się na systemie zarządzania kryzysowego. W badaniach uczestniczyło ponad 1000 osób reprezentujących: pracowników SZK, administrację i innych obywateli, np. studentów. Przy zbieraniu danych zastosowano metody: ankietową, wywiadu, analizy dokumentów i obserwacji. Szczegółowe efekty niniejszych badań opisane są w Raporcie o kodzie pracy: SBN RP 1.5. Poniżej prezentowane są kluczowe wyniki analizowanego podzadania badawczego.

Aby określić zależność między jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym, a poziomem kultury bezpieczeństwa podmiotów funkcjonujących w ramach tego systemu, niezbędne było określenie wartości ogólnych wskaźników kultury bezpieczeństwa podmiotów w objętych badaniami miejscowościach i porównanie ich z ogólnymi wskaźnikami funkcjonowania w tych miejscowościach SZK. Zsumowane wskaźniki ocen poszczególnych elementów[14] tego fenomenu ukazuje tabela 1. W celu zachowania anonimowości badań poszczególne miejscowości oznaczono symbolami literowymi od A do L.

Tabela 1. Wskaźniki ocen elementów kultury bezpieczeństwa podmiotów w poszczególnych miejscowościach i ogólnie biorąc. N=1001

Symbole miejscowości													
Kategorie	**A**	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**Ogółem**
Wartości i normy w odniesieniu do bezpieczeństwa	3,47	3,35	3,27	3,30	3,34	3,28	3,16	3,22	3,44	3,57	3,39	3,41	**3,37**
Zakres wiedzy	2,90	2,98	2,95	2,99	2,56	2,59	2,71	2,87	2,92	3,08	2,69	3,10	**2,94**
Sposoby myślenia	2,94	3,16	3,03	3,05	2,65	2,61	2,79	2,96	3,05	3,12	2,74	3,12	**2,96**
„Kompetencje" emocjonalne	2,88	3,09	3,02	3,0	2,54	2,60	2,75	3,12	3,03	3,05	2,77	3,15	**2,94**

[14] A. Filipek, *Kultura bezpieczeństwa i kultura prawna objętych badaniami grup społecznych Rzeczypospolitej Polskie,* [w:] *System Bezpieczeństwa Narodowego RP. Wybrane problemy*, (red. nauk.) W. Kitler, K. Drabik, I. Szostek, AON Warszawa 2014, s. 217.

Sprawność działania	3,01	3,05	3,05	3,04	2,82	2,80	2,67	3,17	3,13	3,14	2,93	3,31	**3,03**
Współpraca, współdziałanie	2,97	3,02	3,10	3,02	2,85	2,86	2,77	3,32	3,21	3,23	2,86	3,32	**3,06**
Kultura prawna	2,90	3,05	3,01	3,09	2,54	2,75	2,61	2,90	3,08	3,06	2,73	3,16	**2,93**
Syntetyczny wskaźnik kultury bezpieczeństwa	**3,02**	**3,10**	**3,06**	**3,07**	**2,75**	**2,78**	**2,78**	**3,08**	**3,12**	**3,34**	**2,87**	**3,22**	**3,03**

Źródło: Raport z realizacji zadania 1.5. w ramach Projektu SBN RP.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że poziom kultury bezpieczeństwa respondentów w objętych badaniami miejscowościach kształtuje się – ogólnie biorąc – na poziomie zadowalającym. W skali szkolnej jest to **ocena 3,03**. W tym ogólna ocena pracowników administracji – 2,93, ogólna ocena pracowników służb zarządzania kryzysowego – 3,48 i ogólna ocena kultury bezpieczeństwa pozostałych obywateli – najniższa – 2,69.

Badania wykazały znaczące różnice ocen poszczególnych elementów kultury bezpieczeństwa. Prezentowane są one w wierszach tabeli 1. Zróżnicowanie poziomu kultury bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach ukazują kolumny tabeli 1.

Na podstawie danych w tabeli 1, można stwierdzić, że stosunkowo silnym elementem kultury bezpieczeństwa badanych osób jest ich **system norm i wartości**. Ogólny wskaźnik tego elementu kultury bezpieczeństwa wynosił **3,37** i w porównaniu z innymi elementami kultury bezpieczeństwa został on oceniony najwyżej.

Znacznie niżej oceniono kolejny element kultury bezpieczeństwa – **postawy** objętych badaniami osób, wobec zagrożeń i sytuacji kryzysowych, w skład których wchodziły: zakres wiedzy i sposoby myślenia oraz kompetencje emocjonalne. Badania wykazują, że postawy respondentów są jednym z najsłabszych elementów ich kultury bezpieczeństwa. Ta „słabość" w podobnym stopniu dotyczy wszystkich trzech komponentów postaw, a więc: komponentu wiedzy (2,94) i sposobów myślenia (2,96) oraz deficytu „kwalifikacji emocjonalnych" (2,94). Można przypuszczać, że nie pozostaje to bez wpływu na behawioralną „warstwę" postaw, przekładającą się na konkretne zachowania i działania w sytuacjach zagrożeń. Chociaż syntetyczny wskaźnik **sprawności działania** objętych badaniami podmiotów, w odniesieniu do sytuacji kryzysowych, kształtował się na poziomie zadowalającym **(3,03)**. Także **współdziałanie** w sytuacjach kryzysowych oceniono ogólnie zadowalająco **(3,06)**, chociaż w niektórych miejscowościach oceniane było ono zdecydowanie niżej. Np. w miejscowości G ocena ta wynosiła zaledwie 2,77. Także inne wskaźniki kultury bezpieczeństwa w tej miejscowości są wyraźnie niższe niż w wielu pozostałych miejscowościach. Uwagę zwraca fakt, że

oceny funkcjonowania SZK w tej miejscowości należą również do najniższych i mieszczą się w przedziale 2,24 – 2,32. Są to więc oceny niezadowalające.

Z badań wynika, iż **najsłabszym elementem** kultury bezpieczeństwa podmiotów, w objętych badaniami miejscowościach, okazała się w **kultura prawna (ogólny wskaźnik – 2,93)**. Warto podkreślić, że w jednej z objętych badaniami grup, gdzie wskaźnik kultury bezpieczeństwa był najwyższy spośród wszystkich objętych badaniami grup respondentów (J – 3,34), była grupa studentów, wśród których byli prawdopodobnie też tacy, którzy uczestniczyli w zajęciach z przedmiotu „kultura bezpieczeństwa". Wnioski z tej obserwacji wydają się dość oczywiste.

Ogólnie biorąc, zebrane w badaniach dane i ich analiza zdają się wskazywać, że w niektórych miejscowościach, które doświadczyły sytuacji kryzysowych, poziom kultury bezpieczeństwa ich obywateli (L – 3,22) jest wyższy od średniego (3,01), do czego mogły przyczyniać się tragiczne zdarzenia, które przeżyli ludzie w tej miejscowości.

Czy zawsze jednak podnoszenie poziomu kultury bezpieczeństwa czy to administracji, czy służb, czy też pozostałych obywateli musi odbywać się tak wielkim kosztem?

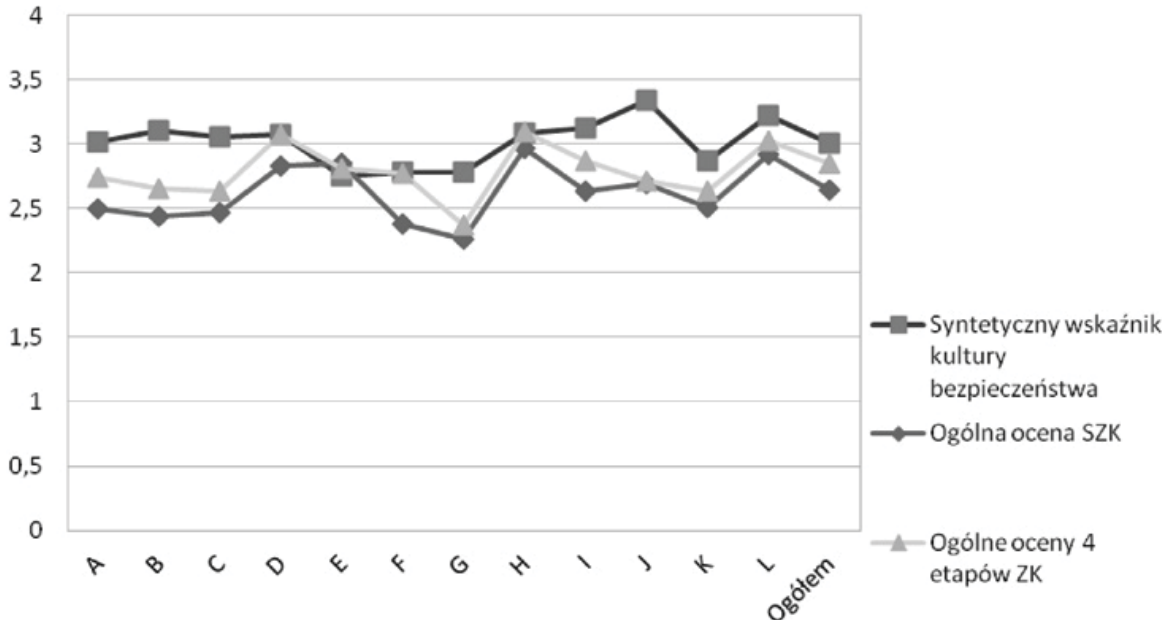
Dotychczas zaprezentowane dane, opisujące kulturę bezpieczeństwa uczestników badań, zestawiono z wynikami badań dotyczącymi sposobów funkcjonowania Systemu Zarządzania Kryzysowego w poszczególnych miejscowościach. Ten element Systemu Bezpieczeństwa Narodowego jest brany pod uwagę jako jego reprezentacja.

Po podsumowaniu i zestawieniu wszystkich uzyskanych danych, można zauważyć stosunkowo wyraźną zależność między poziomem kultury bezpieczeństwa, objętych badaniami podmiotów w poszczególnych miejscowościach, a jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Ukazują to dane w tabeli 2 i na rys. 2.

Tabela 2. Wskaźniki ocen kultury bezpieczeństwa i systemu zarządzania kryzysowego

Symbol miejscowości													
	A	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**Ogółem**
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	**3,01**
Ogólne oceny SZK	2,50	2,44	2,47	2,83	2,85	2,38	2,26	2,97	2,63	2,69	2,51	2,92	**2,64**
Oceny 4 etapów ZK	2,74	2,65	2,63	3,07	2,81	2,77	2,37	3,09	2,87	2,71	2,63	3,03	**2,85**

Źródło: Raport SBN RP 1.5.

Rys. 2. Zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa podmiotów a ocenami funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym
Źródło: Raport SBN RP 1.5.

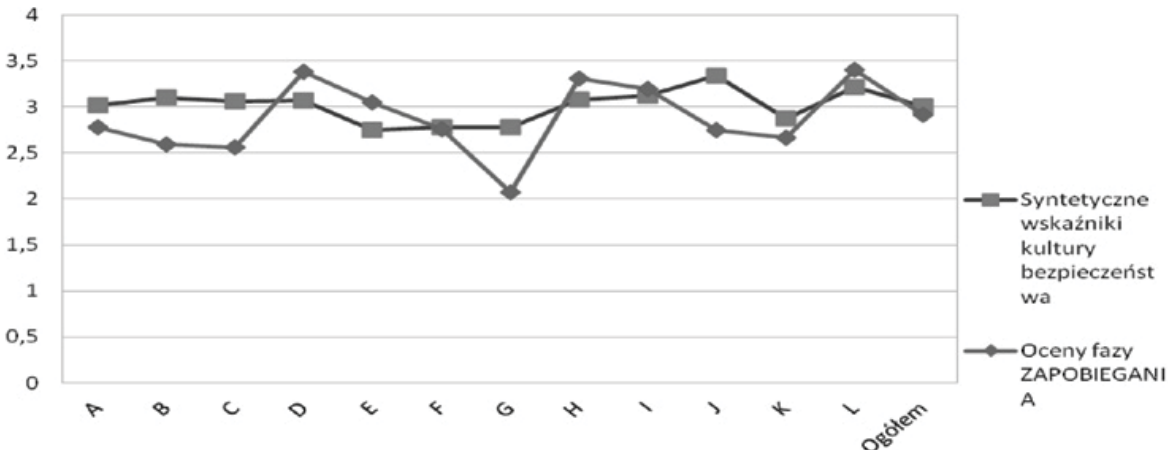
Porównując wysokość ogólnych wskaźników kultury bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach z ogólnymi wskaźnikami ocen jakości funkcjonowania SZK w tych miastach, nie trudno zauważyć dość wyraźną ich zbieżność. Miejscowościom charakteryzującym się najwyższym poziomem kultury bezpieczeństwa odpowiadają najwyższe wskaźniki ocen SZK; zaś te miejscowości, w których nisko oceniano funkcjonowanie tego systemu, jednocześnie charakteryzują się stosunkowo niskim poziomem kultury bezpieczeństwa. Najbardziej wyraźnie widać to na przykładzie miejscowości oznaczonych symbolami L, H, D (przykłady pozytywne), zaś na przeciwnym biegunie lokują się miejscowości E, F, G, w których ogólnie niskim ocenom SZK (poniżej 3,00) towarzyszą niskie oceny kultury bezpieczeństwa (2,75 – 2,78). Podsumowując, należy stwierdzić, że w tych miejscowościach w których wskaźniki kultury bezpieczeństwa były wyższe, jednocześnie wyżej oceniano funkcjonowanie SZK. Innymi słowy – wyższym wskaźnikom kultury bezpieczeństwa odpowiadają wyższe oceny systemu zarządzania kryzysowego. Niższym wskaźnikom kultury bezpieczeństwa towarzyszą niższe oceny SZK. Prawidłowość tę można dostrzec zarówno w odniesieniu do ocen SZK, uzyskanych na podstawie średniej arytmetycznej ocen poszczególnych elementów systemu (kwalifikacje ludzi, zaopatrzenie materiałowe i finansowe, łączność, itd.), ale także uwzględniając oceny dotyczące poszczególnych etapów zarządzania kryzysowego, czyli faz: a/ przewidywania i zapobiegania, b/ przygotowywania się do zagrożeń i sytuacji kryzysowych, c/ reagowania, d/ odbudowy.

Porównanie danych dotyczących kultury bezpieczeństwa z oceną jakości funkcjonowania SZK w zakresie *przewidywania zagrożeń* i *zapobiegania* im ukazuje tabela 3 i rys. 3.

Tabela 3. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie *przewidywania zagrożeń* i *zapobiegania* im

Symbol miejscowości													
	A	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**Ogółem**
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	**3,01**
Oceny etapu zapobiegania	2,78	2,59	2,56	3,38	3,05	2,76	2,07	3,31	3,19	2,75	2,66	3,40	**2,91**

Źródło: Raport SBN RP 1.5.

Rys. 3. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości a oceną fazy *zapobiegania* zagrożeniom i sytuacjom kryzysowym
Źródło: Raport SBN RP 1.5.

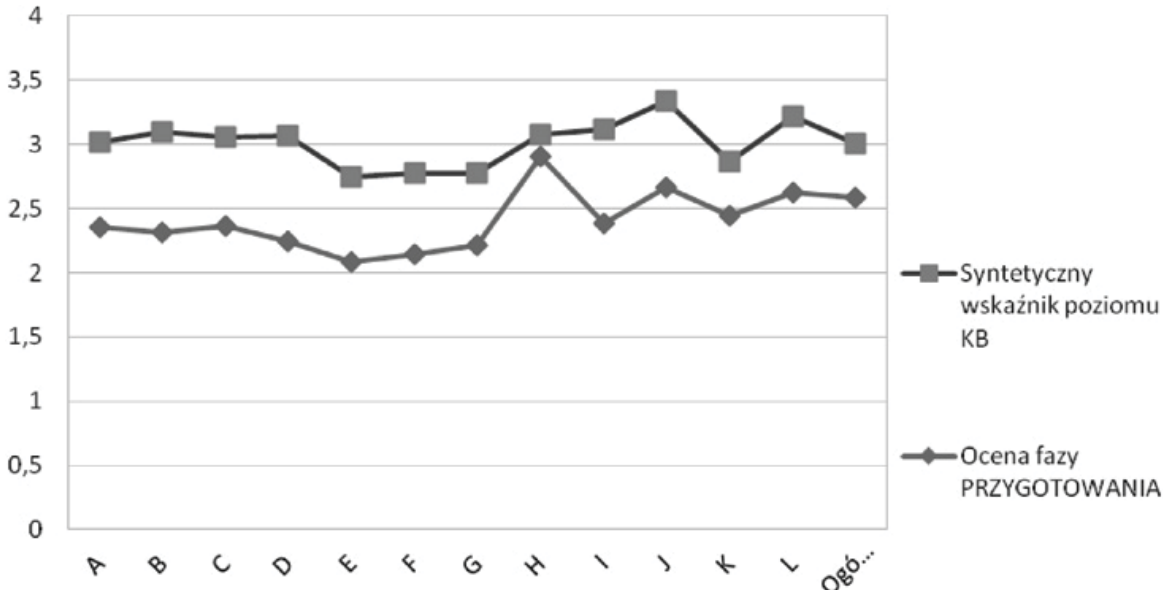
Analizowane zależności ujawniają dość wyraźne związki między kulturą bezpieczeństwa obywateli w danym mieście, a jakością funkcjonowania SZK. Jest to wyraźnie widoczne w przypadku miejscowości F, H, I, K, L, co pokazują zależności na wykresie 2.

Ciekawe powiązania można dostrzec między kulturą bezpieczeństwa, a oceną jakości funkcjonowania SZK w fazie *przygotowywania się* do zagrożeń i sytuacji kryzysowych. Dane na ten temat zawierają tabela 4 i rys. 4.

Tabela 4. Wskaźniki poziomu kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie *przygotowania się* do zagrożeń

	Symbol miejscowości												
	A	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**Ogółem**
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	**3,01**
Oceny etapu przygotowania	2,36	2,32	2,37	2,25	2,09	2,15	2,22	2,91	2,39	2,67	2,45	2,63	**2,59**

Źródło: Raport SBN RP 1.5.

Rys. 4. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli, a oceną fazy *przygotowania do* sytuacji kryzysowych.
Źródło: Raport SBN RP 1.5.

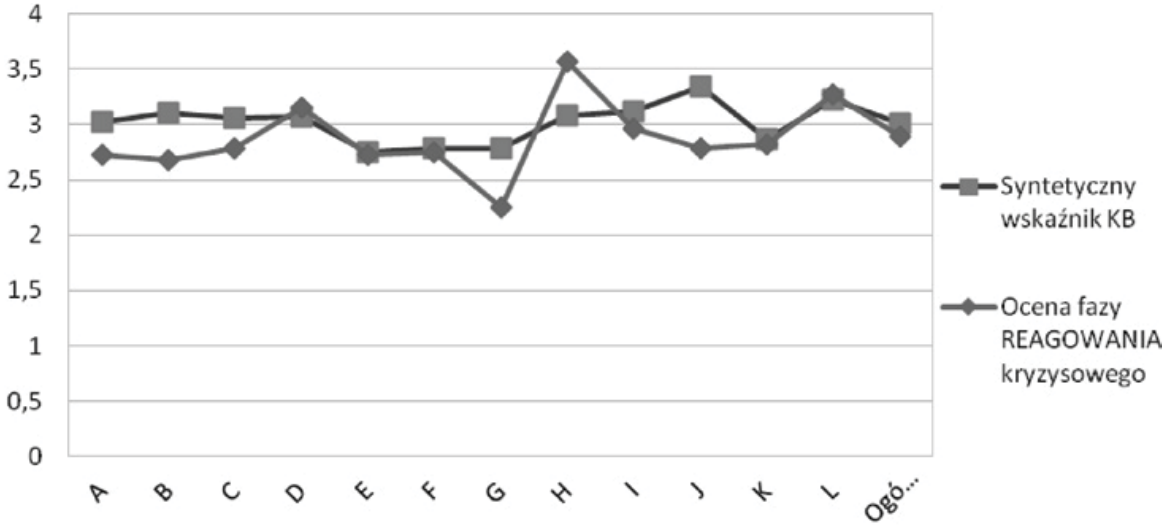
Interpretując uzyskane wyniki, można dostrzec ich wzajemną zależność. W miejscowościach, gdzie jest wyższa kultura bezpieczeństwa, wyższe są też oceny jakości fazy *przygotowania*. Linie łączące dane wskaźnikowe niemal równolegle wznoszą się i opadają. W miejscowości H, która bardzo często uzyskiwała najwyższe pozytywne wskaźniki, oceny kultury bezpieczeństwa mieszkańców i SZK w fazie *przygotowania* były najbardziej do siebie zbliżone.

Ciekawie przedstawia się też zależność między poziomem kultury bezpieczeństwa, a oceną *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe. Uzyskane dane zawierają: tabela 5 i rys. 5.

Tabela 5. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe

Symbol miejscowości													
	A	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**Ogółem**
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	**3,01**
Oceny etapu reagowania	2,72	2,68	2,79	3,15	2,73	2,75	2,25	3,57	2,96	2,78	2,82	3,27	**2,89**

Źródło: Raport SBN RP 1.5.

Rys. 5. Zależności między kulturą bezpieczeństwa obywateli w danej miejscowości a oceną *reagowania* na zagrożenia i sytuacje kryzysowe
Źródło: Raport SBN RP 1.5.

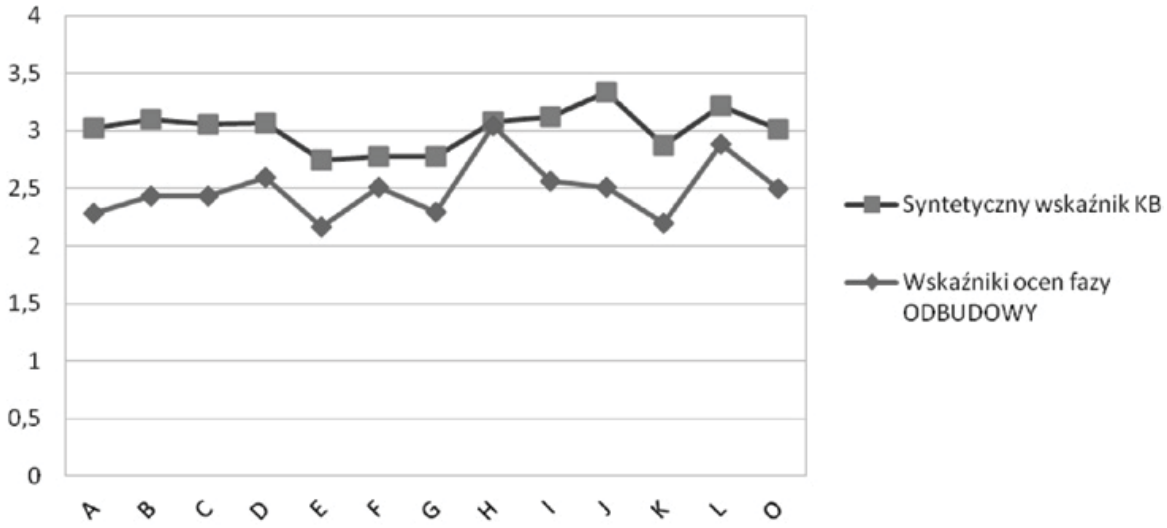
Analizując dane na wykresie 5 uwagę zwraca fakt, że w kilku miejscowościach (D, E, F, K, L) wskaźniki poziomu kultury bezpieczeństwa i reagowania kryzysowego są prawie identyczne. Tak więc, można stwierdzić, że jaką kulturę bezpieczeństwa reprezentują mieszkańcy, tak w danej miejscowości wygląda postępowanie w zakresie reagowania na sytuacje kryzysowe.

Analiza danych dotyczących poziomu kultury bezpieczeństwa obywateli i jej wpływu na przywracanie normalnych warunków życia i pracy w różnych miejscowościach, potwierdza istnienie omawianej wcześniej prawidłowości polegającej na tym, że wyższemu poziomowi kultury bezpieczeństwa odpowiada wyższa ocena jakości funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego w danej fazie. Zależność ta jednak, w fazie odbudowy, nie jest zawsze wprost proporcjonalna, co dosyć wyraźnie widać na rys. 6, opracowanym w oparciu o dane z tabeli 6.

Tabela 6. Wskaźniki kultury bezpieczeństwa oraz wskaźniki ocen SZK w zakresie *odbudowy*

	Symbol miejscowości												
	A	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**	**H**	**I**	**J**	**K**	**L**	**Ogółem**
Ogólne wskaźniki kultury bezpieczeństwa	3,02	3,10	3,06	3,07	2,75	2,78	2,78	3,08	3,12	3,34	2,87	3,22	**3,01**
Oceny etapu odbudowy	2,28	2,43	2,44	2,60	2,17	2,51	2,30	3,05	2,56	2,51	2,20	2,89	**2,50**

Źródło: Raport SBN RP 1.5.

Rys. 6. Zależności między poziomem kultury bezpieczeństwa a oceną *etapu odbudowy*
Źródło: Raport SBN RP 1.5.

Być może taki rozkład danych wiąże się z panującymi w konkretnych rejonach kraju uwarunkowaniami materialnymi, na które wpływa doświadczana sytuacja kryzysu ekonomicznego. Należy także dodać, że ta faza zarządzania kryzysowego została oceniona najbardziej krytycznie spośród pozostałych czterech faz. Przyczyną tak niskich ocen może też być zbyt mała lub wręcz w ogóle zignorowana pomoc w „odbudowie psychicznej" ludziom dotkniętym sytuacjami kryzysowymi, a także ludziom udzielającym pomocy, takim jak: ratownicy, strażacy, żołnierze.

Zaprezentowane powyżej wybrane wyniki badań, dotyczące ocen poszczególnych etapów zarządzania kryzysowego i ich odniesienia do kultury bezpieczeństwa, panującej wśród mieszkańców w danych miejscowościach, są przesłanką służącą ukazaniu znaczenia kultury bezpieczeństwa dla bezpieczeństwa narodowego. Prace badawcze wykazały wyraźną zależność między poziomem kultury

bezpieczeństwa różnych podmiotów (administracji, służb i pozostałych obywateli), a jakością funkcjonowania SZK w wymiarze lokalnym. Podsumowując można stwierdzić, że dość mocnym elementem SZK w wymiarze lokalnym, są przedstawiciele służb (PSP i OSP, Policji, Wojska), ale niski poziom kultury bezpieczeństwa administracji terenowej i tzw. „zwykłych obywateli" nie sprzyja funkcjonowaniu szeroko rozumianego SZK i jego rozwojowi. Można przypuszczać, że kultura bezpieczeństwa ma także nie mniejsze znaczenie dla funkcjonowania innych elementów Systemu Bezpieczeństwa Narodowego, a przez to wpływa na poziom bezpieczeństwa narodowego. Podniesienie poziomu kultury bezpieczeństwa i poziomu kultury prawnej może być ważnym czynnikiem pozytywnie wpływającym na bezpieczeństwo narodowe. Jak wynika z badań i dotychczasowych doświadczeń pracowników Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, kulturę bezpieczeństwa obywateli można kształtować, doskonalić i uzyskiwać wymierne efekty. Czy taka szansa zostanie wykorzystana – czas pokaże.

Bibliografia

1. *Bezpieczeństwo i dyplomacja. Słownik terminów*, red. J. Kunikowski, A. Turek, Warszawa 2012.
2. Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006.
3. Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2009.
4. Filipek A., *Kultura bezpieczeństwa i kultura prawna objętych badaniami grup społecznych Rzeczypospolitej Polskiej,* [w:] *System Bezpieczeństwa Narodowego RP. Wybrane problemy.,* (red. nauk.) W. Kitler, K. Drabik, I. Szostek, AON Warszawa 2014.
5. Filipek A., *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej,* Siedlce 2008.
6. Katzenstein, P. (Ed), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics.* CUP:New York, 1996 (s. 8); N.F. Pidgeon (1991), Geller (1996) – http://republika.pl/rocie/stres/kultura.htm, (dostęp: 15.09.2014 r.) http://www.stres.edu.pl/kultura.htm.
7. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System.,* Warszawa 2011.
8. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r*oku, Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, art. 5.
9. Malinowski K. (red.), *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech*, Poznań 2003.
10. Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011.
11. Projekt realizowany w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa pt. „System Bezpieczeństwa Narodowego RP" finansowany ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju na podstawie umowy Nr DOBR/0076/IDI/2012/03 z dnia 18.12.2012 r., kierownik naukowy: prof. zw. dr hab. inż. Waldemar Kitler. Raport SBN RP 1.5.
12. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,* red. B. Balcerowicz, Wydanie czwarte, Warszawa 2002.
13. Sobolewski G., *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Wybrane zagadnienia zarządzania kryzysowego*, red. G. Sobolewski, D. Majchrzak, Warszawa 2012.

14. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2007, file:///C:/Users/user/Downloads/SBN_RP%20(1).pdf (dostęp: 15.09.2014 r.).
15. Studenski R., *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacji zagrożenia katastrofą lub kataklizmem*, [w:] *Człowiek w sytuacji zagrożenia. Kryzysy, katastrofy, kataklizmy*, (red.) K. Popiołek, Poznań 2001.

Liczba znaków ze spacjami: 30 254